

Bilimsel Bilgi Üretiminde Yayın Etiği*

Prof. Dr. Berna Arda

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi

Deontoloji Anabilim Dalı

Bilimsel tıbbi bilginin yaygınlaşmasında, tartışmaya açılarak yeni yönlerin ortaya çıkarılmasında, yeni bilimsel katkıların yapılabilmesinde bilimsel yayıncılığın kuşkusuz çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu yönde harcanan nitelikli çabanın somut sonuçlarını yıllar içinde ülkemiz kaynaklı makalelerin uluslararası düzeyde ulaştığı noktadan çıkarmak da mümkündür. Ancak niceliksel olarak bulunduğumuz yer bir yana bırakılırsa, yayın sürecimizi niteliksel olarak da ele alıp, bu süreci etik açıdan olduğundan daha “iyi” duruma getirebilmek için; nelerin sorun olarak görülebileceğinin farkına varabilmek, çözüm yolları üretebilmek gereklidir.

Bilim insanlarının toplumda, “seçkin” bir konumda buldukları ve bu durumlarının uğraşlarından kaynaklandığı, en azından teorik düzeyde, söylenebilir. Ama sadece “uğraşlarının erdemi” onların bu statülerini uzun süre güvenceye almaktan yoksundur. Bu nedenle, bilim üretenler işlerinin doğası gereği özel sorumluluklara sahip olmalıdırlar. Bu sorumluluklardan, burada vurgulanacak olan; “dürüstlük” ya da “bilim üretirken ve yayınlarken dürüst olmak” tır. Bu kavram hem düşünsel, hem de davranışsal düzeylerde araştırma ve yayın etiği açısından merkezi bir konumda bulunmaktadır.

Öncelikle, araştırmanın yapılabilirliği konusunda yeterince “donanımlı” olup olmadığı, araştırıcının sorgulamasını gerektiren bir durumdur. Burada sözü edilen donanımlılık; hem kuramsal bilgi düzeyinde, hem de teknik olanaklar düzeyinde donanımlı oluşturu. Bu tür bir sorgulama sonrası, donanımlı olmadığımızı karar verip o araştırmadan vazgeçebilme dürüstlüğünü kaçımız gösterebiliyoruz, ya da genç meslektaşlarımıza önerebiliyoruz?

Araştırma verilerinin toplanması aşamasında objektiflik, verilerin “müdahalesiz” elde edilmesini zorunlu kılmaktadır. Araştırmacının deney sonuçlarıyla “oynayarak” ya da hiç deney yapmaksızın “sağladığı”; Batıda “dry-lab” denilen yolla edinilmiş sahte veriler, etik dışı olarak değerlendirilmektedir. Elde edilen verilerin, yanlış bir etki yapmasına yol açacak biçimde ön yargı ile sunulmaları da araştırma etiğiyle bağdaşmamaktadır. İzni olmaksızın bir başkasının basılı materyalini (düşüncelerini, çizimlerinin, verilerini vb) kullanmak çalıntı yapmaktır, bu davranış “bilimsel hırsızlık” olarak değerlendirilebilir mi? Öyle olsa gerekir. Yayın aşamasında *korsanlık*, yani başka araştırmacıların verilerini izinsiz kullanmak, ya da *yağmacılık (aşırmacılık)* olarak adlandırılan; yani başkalarına ait yazıları, çalışmalarını kendisine aitmiş gibi sunmak başlıca iki etik dışı örnektir. *Haksız imza* konusu da yayın etiği açısından üzerinde durulması gereken konulardandır. Bir çalışmaya emek vermemiş kişilerin adlarının o çalışmadan yola çıkılarak hazırlanmış makalede yer alması ne kadar etik dışı ise, çalışmaya emek verdiği halde adları yayına hiç giremeyenlerin durumu da yayın etiğine aykırı bir başka durumu sergiliyor olsa gerektir. Araştırma sonuçlarını yayınlarken kimin/kimlerin adları yazılacaktır? Ad sıralamasını belirleyen çalışmaya verilen emek mi olmalıdır, yoksa akademik unvanların hiyerarşisi daha fazla mı belirleyici olmaktadır? Çalışmaya katkısı olmamış birinin adının sıralamada yer alması yayın etiğiyle ne derece bağdaşır bir durumdur? Bu durumlarla, muhtemelen çoğumuz karşılaşmışsınız. Yine muhtemelen bir çok kez bu soruları kendimize yöneltmişsinizdir. Ancak, yine muhtemelen, hesaplaşmamız “bireysel ve içimizden” olmuştur ya da sınırları, çok çok, dost sohbetlerimizi aşamamıştır. Oysa durum, aslında, daha “kollektif” ve daha “yüksek sesli” bir sorgulamayı gerektirmektedir.

Yayın etiği açısından sadece araştırcılar değil; editörlerin de sorumlulukları bulunduğu dile getirilmelidir. Bu sorumluluk; danışmanların seğiminden, gündemin belirlenmesine ilişkin farklı biçimlerde ve editörlerin yazılar üzerinde çeşitli “kalem oynatmaları” yapma haklarının bulunup bulunmadığına ilişkin çeşitli boyutlarda editöryal etik açısından ele alınmalıdır. Örneğin; Cantekin olayının hem yayın etiği, hem de özellikle editöryal etik bağlamında son derece önemli olduğu ve hep akılda tutulması gerektiği açıktır.

Uluslararası literatürde yayın etiği başlığı altında sadece araştırcıların dürüstlüğünü temel alan ve çeşitli örneklerle bunu sorgulayan makaleler bulunmamakta; bunların yanı sıra araştırma ve yayın etiğini, bu süreçte karşılaşılan çeşitli etik dışı aldatmaca örneklerini , editörlerin de sorumluluklarını dile getirerek işleyen bir çok yazıya da rastlamak mümkündür (1, 6, 7, 8, 9, 10). Türkiye’ de benzer başlıkların dile getirildiği ve tartışıldığı ortamlarda genel olarak, “araştırıcı ve potansiyel yazar duyarlılığını merkeze alan ve dolayısıyla sadece onların etik sorumluluklarının dile getirilmesini yeterli bulan” bir yayın etiği yaklaşımının egemen olduğu dikkati çekmektedir(3, 4, 5). Bu bağlamda “editöryal etik” kavramının dile getirildiği ve bu noksanlığın giderilmesi gerektiğini vurgulayan makale sayısı son derece azdır(2, 11, 12). Bütün bu gerçekler ışığında Türkiye’ de editöryal etiğin editörlerin gözüyle, onların bakış açıları ve saptamalarıyla dile getirilmesinin önemli bir açığı kapatmasını beklemek mümkündür. Arda ve arkadaşlarının 2001 yılında yaptıkları, TÜBİTAK Türk Tıp Dizinine giren dergilerin editörlerinin yayın etiği konusundaki görüşlerini belirlemeye ilişkin araştırma burada ayrıntılarıyla tartışılacaktır.

Tanımlayıcı araştırma tipinde olan bu çalışmaya, form gönderilen 87 dergi editöründen gelen 41 yanıt (%47) değerlendirmeye katılmıştır.

Derginin içeriğinin nasıl ve neye göre belirlendiğine ilişkin olarak en çok “Yazının, derginin özel alanı ile ilgili olması”; “Yazının, kaliteli ve özgün bir araştırmanın ürünü olması” gibi yanıtlar alınmıştır. Ayrıca “bir sayıda, yazıların yüzde elliden fazlasının araştırma olması” ve “Yazının normlara ve derginin iç düzenine uygun olması”nın da altı çizilmektedir .

Cevap alınan dergilerin yüzde elli altısında davetli yazı ve yüzde doksan üçünde de makale yayınlanmadan önce yazarların imzalı başvuruları istenmektedir.

Etik konulardaki duyarlılık açısından değerlendirildiğinde, dergilerin yüzde altmış üçünde yazarlardan etik kurul onayı ve yalnızca yüzde on yedisinde deneklerden alınmış onam örneği istenmektedir.

Kendilerince reddedilen yazının başka bir dergide yayınlanması konusunda değişik fikirler ileri sürülmüştür . “Yayınlanmaması gerekir. Hoş karşılanmaz. Üzücü.” gibi cevap verenlerin yüzde 46 ile en yüksek değeri aldıkları görülmektedir. Buna bir de, “O derginin editörüne durumu bildiririm” cevabı eklendiğinde, bu yüzde artmakta ve cevap verenlerin yarısını geçmektedir.

Tablo 1 : Bir Dergide Yayın Etiğine Uymayan Durumlar

Yayın Etiğine Uymayan Durumlar	Yüzde
Bir yayının birden fazla dergide yayınlanması	19.6
Emeği geçmeyenlerin adının bulunması	19.6
Başkalarına ait bilgi, örnek, vaka ya da verilerin izinsiz ve kaynakçada gösterilmeden yayınlanması	20.6
Başkalarına ait eserlerden kaynak verilmeden alıntı yapılması	20.6
Bir çalışmanın bölümlere ayrılarak yayınlanması	9.5
Bir çalışmanın hem Türkçe hem de yabancı dilde yayınlanması	8.0
Diğer (Bir çalışmanın bildiri olarak sunulması ve ardından bir dergide yayınlanması; Emeği geçenlerin adının bulunmaması; ve Uygun olmayan multi-disipliner çalışma Referansın referansı olayı)	4.3
Toplam	100.0

Tablo 1’den kolaylıkla görülebileceği gibi, bir dergide yayın etiğine uymayan durumlar olarak en fazla “Başkalarına ait bilgi, örnek, vaka ya da verilerin izinsiz ve kaynakçada gösterilmeden yayınlanması” ve “Başkalarına ait eserlerden kaynak verilmeden alıntı yapılması”nın vurgulandığı saptanmıştır. Bunların hemen arkasından “Bir yayının birden fazla dergide yayınlanması” ve “Emeği geçmeyenlerin adının bulunması” gibi yanıtlar gelmektedir.

Danışmanların belirlenmesi için belli ilkelerin olup olmadığı sorusuna, yüzde 88 oranında olumlu cevap alınmıştır. Bu ilkelerin/özelliklerin neler olduğu sorusunun ise, yüzde 11.1 oranında yanıtlanmadığı; yanıtlayanların yüzde 85’inin “Uzmanlık alanında tanınmış olması/Tecrübesi ve bilimsel güvenilirliği” şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Yüzde 9’luk bir kısmı da, danışmanların “unvan”larının önemini vurgulamışlardır.

Çalışmaya katılan dergilerin yüzde 95’inde, “Danışmanların izlemek zorunda oldukları değerlendirme ölçütleri”nin bulunduğu ifade edilmektedir. Bunların arasında, yani “değerlendirme ölçütleri var” demiş olup ne olduğunu bildirmeyenler yüzde 13 gibi oldukça yüksek bir oranı oluşturmaktadır. Değerlendirme ölçütlerini belirtenler arasında ise, “değerlendirme formu olanlar” yüzde 79, “serbest bırakılıyor” diyenler yüzde 12’dir. “Derginin yazım kuralları temel alınır” diyenler de “değerlendirme formu olanlar”a eklendiğinde bu oran yüzde 88’e çıkmaktadır. Tüm dergilerde danışmanlara hiçbir ücret ödenmemektedir.

Yazıların danışmandan ortalama geri dönüş süresinin dağılımı şu şekilde özetlenebilmektedir: Cevap verenler arasında yüzde 60 “Bir aydan daha az” ve yüzde 32.5 “1-2 ay” demiştir. Geriye kalanlarda ise bu süre uzamaktadır. Danışmandan yanıt alınmadığında da, yüzde 45 oranla “Başkasına gönderilir.”; yüzde 32.5 oranla “Telefonla veya yazılı olarak hatırlatılır.” ve yüzde 15 oranla “Listeden çıkartılır.” şeklinde yanıtlarla karşılaşmıştır.

Danışmanlar, yüzde 54 oranında ilan edilmekte olup danışmanlara, danışmanlık yaptıkları yazının “akıbeti”nin ancak yüzde 40 oranında bildirildiği ortaya konulmuştur. Yüzde 10’a yakın bir oranda da “bazen bildirildiği” ifade edilmektedir.

Dergilerin yüzde 83’ünde, makale başına düşen yazar sayısına yönelik bir sınırlama bulunmamakta ve yüzde 86’sında yazarlardan, yazdıkları makaleye ilişkin onay imzası istenmektedir. Geriye kalanlar ise belli ki bu konuya önem vermemektedirler.

Yüzde 88’inde yazardan ücret istenmemekte olup, dergilerin hiçbirinde yazarlara telif ücreti ödenmemektedir. Yüzde 20’sinde ise, yazarlardan dergiye abone olmaları istenmektedir.

Tablo 2: Dergi Editörlerinin Özellikleri

		Yüzde		Yüzde
Yaşı:	39 ve altı	5.1	Akademik unvanı: Prof. Dr.	82.5
	40-49	46.2	Doç. Dr.	7.5
	50-59	30.8	Uzman Dr.	7.5
	60 ve üstü	17.9	Şef	2.5
Toplam		100.0	Toplam	100.0
	Bilinmeyen (2 dergi, yüzde 4.9)		Bilinmeyen (1 dergi, yüzde 2.4)	
Cinsiyeti:	Kadın	31.7	Editörlük süresi: 4 yıl ve daha az	46.3
	Erkek	68.3	5-9 yıl	36.6
Toplam		100.0	10 yıl ve üstü	17.1
			Toplam	100.0

Editörler, 50 yaşın altındakiler ve üstündekiler olarak hemen hemen eşit dağılmaktadır. Kadın erkek oranı üçte bir ve akademik unvan da profesör ağırlıklıdır. 4 yıl ve daha kısa zamandan beri editörlük yapanlar da, tüm editörlerin yüzde 46’sını oluşturmaktadır.

Yüzde 9.8 oranında yanıt alınmamış olan “editörün görev tanımı var mı?” sorusuna, cevap verenler arasında “var” demiş olan yüzde 65’lik bir editörler grubu bulunmaktadır. Bu tanımın nasıl yapılmış olduğu sorusuna gelen yanıtlar arasında bilinmeyen yüzde 40’a yakın olup, yanıt alınmış olanlarda da çok anlamlı bir dağılım görülmektedir. Bilinenler içinde yüzde 60 oranında “bütün işlerden sorumlu olmak” gibi, çok da açıklayıcı olmayan yanıtlar bulunmaktadır. Sadece yüzde 18 oranında, “bilimsel yönlendirmeye yer verilmektedir” yanıtı ile karşılaşmıştır.

“Gelen her makaleyi okuduğunu” ifade eden editörlerin oranı yüzde 41.5 tur.

“Bir yazının kabulü için gerekenler” olarak anılanlar şunlardır: Verilen 130 cevap değerlendirildiğinde, yüzde 30.8 oranında “danışman raporları”; yüzde 27.7 “başka yerde

yayınlanmamış olması”; yine aynı oranda (%27.7) “editörün kendi görüşü” ve yüzde 13.8 oranında “yayın kurulu görüşleri” şeklinde dağılmaktadır.

Editörün müdahale edebileceği aşamalar sorulduğunda alınan yanıtlar bir hayli ilginçtir. Şöyle ki, “yazım hatalarını düzeltebilir” cevabı yüzde 30.4; “Takdim/tehir yapabilir” yüzde 23.2; “Tabloları düzeltebilir” yine yüzde 23.2; “referansları çıkarabilir.” yüzde 13.1; “Her aşamada müdahale edebilir.” Yüzde 9.1 ve “Etik açıdan hiçbir aşamada müdahale edemez.” yüzde 0.9. Özellikle sadece bir editörün etik kaygılarını dile getirmiş olması dikkat çekicidir.

Yayın Kurulu’nda bulunan kişi sayısı, yüzde 47.5 oranında “beş ve daha az”; 30.0 oranında “6-10 kişi” ve yüzde 22.5 “11 kişi ve daha fazla” şeklinde belirtilmektedir.

Yayın kurulunun toplantı sıklığı sorulduğunda, “ayda bir-iki” yanıtının en fazla verildiği görülmüştür. (Cevap alınamayanlar yüzde 15 oranında olup, cevap verenler arasındaki dağılım da şöyledir: “Ayda bir-iki” yüzde 43; “haftada bir-iki ve daha sık” yüzde 17.1; “yılda bir-üç” yüzde 17.1 ve “yılda üç-beş defa 17.1 ve “iki ayda bir” yüzde 5.7 oranındadır.)

Dergilerin dörtte birinde yayın kurulu üyelerinin görev tanımları olup olmadığına ilişkin bir yanıt alınamamıştır. Diğer dörtte birinde “olmadığı” yarısında ise “olduğu” ortaya çıkmıştır. Görev tanımlarının nasıl olduğu sorusuna ise yine doyurucu bir yanıt alınamamıştır ve “yayın kurulunun bir görev tanımı” var demesine karşın, bir açıklama getirmeyen editörlerin yüzdesi neredeyse yüzde 50’dir. Cevap verenlerde ise, “danışman raporlarını değerlendirmek”, “her biri kendi branşından sorumlu; “hakemlerin belirlenmesi”; “yayın politikasının belirlenmesi” gibi yanıtlar alınmıştır.

Dergilerin yayın kurulunda bulunan kişilerin yüzde 70’inden fazlası, kendi alanlarında aynı zamanda danışmanlık da yapmaktadırlar.

Yayın kurulu üyelerinin yazı kabulüne yönelik işlevleri konusunda da az sayıda yanıt alınmıştır (Bilinmeyen yüzde 21.7). Cevap verenlerin dağılımı ise şu şekildedir: “Görüş bildiriyorlar” (yüzde 41.8); “Toplanıp ortak karar verirler” ve “Bir işlevleri yok” (her ikisi için de yüzde 22.6); “Olumlu referans olabilirler” ve “Aşamaların tamamlanıp tamamlanmadığına karar verirler” (her ikisi için de yüzde 6.5).

Sonuç ve öneriler

Ülkemizde yayınlanan ve TÜBİTAK Türk Tıp Dizinine giren dergilerin editörlerine; Dergi ile ilgili genel bilgiler; Derginin yayın politikasına, Danışmanlara, Yazarlara, Editörün kişisel özelliklerine, Editörlüğe ve Yayın kuruluna ilişkin bilgiler olmak üzere 7 bölümden oluşan bir anket formu 2000 yılında gönderilmiş ve yüzde 47’sinden yanıt alınmıştır. Dergilerin ancak üçte birine yakınının 1980 öncesi yayın hayatlarına başlamış olması ve bu tarihten sonra çıkmaya başlayanların sayısında önemli bir artışın olması; bu tarihte yapılan üniversite akademik koşullarının düzenlenmesine ilişkin yasal değişiklikleri ve akademik yükseltmeler için yayın yapma zorunluluğunun bir sonucu olduğunu akla getirmektedir.

- Dergilerin büyük ölçüde reklamlar aracılığı ile ilaç endüstrisi tarafından beslenerek desteklendiği açıkça görülmektedir.
- Dergi editörlerinin yüzde doksan üçü tarafından, dergide makale yayınlanmadan önce yazarlardan imzalı başvurularının istendiği ifade edilmiştir ki, bu oldukça düşündürücüdür. Zira, yakın bir tarihte Türkiye kaynaklı bir makalenin neden olduğu

“yazarlık hakkı tartışması” dikkate alındığında, ülkemizde bu konuya yeterince duyarlık gösterilmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, bu oranın bu denli yüksek bulunması inandırıcı olmaktan uzaktır.

- Dergi editörlerinin yüzde 63 oranında araştırmacı/yazarlardan, araştırmaları ile ilgili etik kurul onaylarını da istediklerini ifade İlaç Araştırmaları Yönetmeliği ile Etik Kurulların oluşturulmasının yasal bir zorunluluk haline getirilmesi ile uyumlu görünmektedir.
- 1993 yılında TÜBİTAK tarafından Tıp Dergilerinde araştırmalara yer verilmesi ile ilgili olarak belirlenen kuralların dergilerin içeriğine yansıdığı, bu çalışmada da ortaya çıkmaktadır.
- “Bir dergide yayın etiğine uymayan durumlar” başlığı altında, editörlerin değindikleri başlıca durumlar, “başkalarına ait bilgi, vaka ya da verilerin izinsiz ve kaynakçada gösterilmeden yayınlanması” ve “başkalarına ait eserlerden yine kaynak verilmeksizin alıntı yapılması” birleştirildiğinde, bu oran ancak yüzde kırka çıkmaktadır. Oysa, bilimsel dürüstlük kavramı içinde düşünüldüğünde, bu oranın çok daha yüksek olmasının gereği vurgulanmalıdır.
- Editörlerden yüzde doksan beşi, danışmanların izlemek zorunda oldukları değerlendirme ölçütlerinin var olduğunu ifade etmiş olmakla birlikte, konu irdelendiğinde, bunlardan bir kısmının yanıtsız bırakılması ya da “serbest bırakılıyor” gibi cevaplar alınması düşündürücüdür.
- Verilen yanıtlardan editörlükle ilgili bir görev tanımı için net bir çerçeve oluşturulması mümkün olamamaktadır. Zira yanıtlar “bütün işlerden sorumlu olmak” ile “bilimsel yönlendirme yapmak” arasında geniş bir yelpazede yer almaktadır.
- Yine, editöryal yetki ile ilgili olarak da “yazım hatalarını düzeltmek”ten “referansları çıkartabilme” ve “her aşamada müdahale edebilmeye” kadar varan yanıtlarla karşılaşmıştır.
- Yayın kurullarının görev tanımları ile ilgili belirsizlik de editörlük konusundaki durumla benzerlik göstermektedir.

Editörlerin ve yayın kurullarının görev tanımlarındaki belirsizliklerin giderilmesi ve yayın etiği başlığı altında editörlerin sorumluluklarının, yetkilerinin ve müdahale alanları ile “kaliteli ve özgün araştırma”nın özelliklerinin belli standartlar gözetilerek netleştirilmesinin ve ülkemizdeki tüm yayın sorumluları tarafından benimsenmesinin gereği çok açıktır.

Burada vurgulanması gereken bir başka nokta ise, son yıllarda akademik yükseltmelerle ilgili olarak gündeme getirilen dış yayın zorunluluğunun, ülkemizdeki bilimsel yayın ortamına ekleyebileceği yeni sorun alanlarının dikkatle ve yeterince değerlendirilmesinin gereğidir.

Yayın etiğinin sadece araştırmacıların disiplinli ve dürüst çalışmalarına indirgenemeyeceği, bir çok değişkenle belirlenen bu ortak tablonun öteki değişkenleri olan editörlük, hakemlik, yayın politikaları.... gibi öğelerin de etik açıdan sorgulanması gerektiği açıktır. Hem bilimin doğası gereği, hem de bilim toplumunda “publish or perish” gibi bir ilke geçerliken, araştırmacılar çalışma sonuçlarını yayınlamak zorundadırlar. Ancak etik dışı örnekler, bu anlamda “yayınladığı halde yok olanlar” kategorisini, ne yazık ki, oluşturmaktadır. Bu kategoriye dahil edilerek, adları bu sınıfta anılan bilim insanlarının her zaman ihmal edilebilir sayıda kalmaları dileğiyle....

Kaynaklar

1. Yankauer A: Editor’s report: scientific misconduct and the responsibility of journal editors. *American J Public Health* 1990 April, 80(4): 399- 400.

2. Arda B: Tıp araştırmaları açısından bir değerlendirme: Araştırma etiği. *Sendrom* 12: 45 - 48, 1992.
3. Arda B: Etik açıdan bilimsel araştırma ve yayın etiği. *Dermatopatoloji Dergisi*: 3: 146 - 149, 1994.
4. Kansu E: Bilimsel yanıtma ve önlenmesi. *TÜBA Dünyada ve Türkiye' de Bilim, Etik ve Üniversite*. S. 71 - 75, Ankara, 1994.
5. Kansu E, Ruacan Ş: Bilimsel yayıncılık ve editörlük etiği. *Biyoetikten Seçmeler*. S.46 - 47, Biyoetik Derneği Yayını No: 1, Ankara, 1996.
6. Smith R: Misconduct in research: editors respond. *BMJ* 1997 Jul 26; 315(7102): 201 - 2.
7. Williams N: Editors seek ways to cope with fraud. *Science* 1997 November 14; 278(5341): 1221.
8. Editors and ethics *Nat Med*. 1997 December; 3(12): 1301.
9. Benatar SR: Editorial ethics *BMJ* 1998 January; 316: 155-156
10. Committee on Publication Ethics: the COPE Report 1999.
11. Arda B: Yayın etiği. *İyi Klinik Uygulamalar, Tasarımdan Yayına Bilimsel Araştırmalar*, Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi Yayını. S: 149 - 162, Ankara, 1999.
12. Arda B: Yayın etiği üzerine. *Bilim ve Teknoloji Dergisi* Anadolu Üniversitesi 1(1): 221 - 223, 2000.

* Bu yazı ağırlıklı olarak Arda ve arkadaşlarının 2001 Ulusal Tıbbi Etik Kongresi' nde sundukları Tıp dergi editörlerinin yayın etiği konusundaki düşünceleri başlıklı çalışmaya dayanmaktadır.